

Onbekend „Waldencahier” vult grijze vlekken over kolonisten

DE titel van de laatste publikatie over de kolonie Walden is ontleend aan een spotprent van Albert Hahn „De lunch van een communist”. De spotprent verbeldt Frederik van Eeden die in de kolonieperiode wortelen at bij zijn bijenkorven. Het tweede gedeelte van de spotprent illustreert de verwording van de filosofische uitgangspunten van Van Eeden. Hierop doet hij zich uitgebreid te goeden aan een rijkbeladen dis, zodals hij in 1908 in Amerika moet zijn ontvangen. Het „Walden in droom en daad” geeft hiermede de tegenstelling weer die in een tijdspan van tien jaar ontstond.

De uitgave is een poging van de samenstellers de achtergronden van de kolonie te doorgronden. Zij gebruikten daarvoor dat alhoewel het bestaan ervan bekend was, nooit eerder gepubliceerd werd. Dit „Walden-dagboek” is afkomstig uit het Frederik van Eedenmuseum waar het al enkele jaren in de vitrine lag. Het beschrijft de persoonlijke ervaringen van Frederik van Eeden, waarbij hij eerlijker te werk ging dan in de overige kronieken. Zijn belevenissen beschreef van Eeden ook in zijn persoonlijk dagboek. Dit dagboek werd al eerder in vier delen uitgegeven en vermeldt ook zaken die niet direct met Walden te maken hebben. Ook maakten verschillende biografen gebruik van het feitelijk dagboek van de kolonie.

De kolonie Walden werd gesticht op basis van filosofische uitgangspunten. Frederik van Eeden koesterde bepaalde ideeën over hoe een samenleving er volgens hem moet uitzien. Al in de beginperiode bleken deze filosofische uitgangspunten een te smalle basis voor het voortbestaan van de kolonie. In zijn „Waldendagboek” beschrijft Van Eeden tussen de regels zijn teleurstellingen over het verloop van de kolonie.

Het Walden-cahier beschrijft een voor de kolonie zeer essentiële periode: de jaren 1898 tot en met 1903. Deze periode is in het cahier op twee manieren opgetekend. Frederik van Eeden hield tot het midden van 1901 aantekeningen bij van zijn persoonlijke ervaringen in de kolonie. Het tweede gedeelte van het Walden-cahier beslaat een overzicht van de gebeurtenissen vanaf midden 1901 tot 4 juli 1903. Het zijn notulen die zijn gemaakt door meerdere kolonie-bewoners met hier en daar een toevoeging van Van Eeden. De herkomst van de „notulen” kon worden aangetoond na een analyse van de handschriften van de kolonisten. Als vergelijkingsmateriaal gebruikten de samenstellers van „Walden in droom en daad” geïdentificeerde handschriften in het Frederik van Eedenmuseum.

Samen lichten Bert Luger en Jos de Ley hun motieven om tot publikatie van het onbekende Walden-cahier over te gaan in een gesprek toe. Tijdens het gesprek blijkt hun interesse voor „Walden” niet alleen op wetenschappelijke nieuwsgierigheid te berusten. De leesbaarheid van „Walden in droom en daad” lijkt een geslaagde poging wetenschappelijk werk aan een groter publiek dienstbaar te maken. Jos de Ley houdt zich ook na de beëindiging van haar studie nog intensief met Frederik van Eeden bezig.

Waar komt de interesse voor de achtergronden van de kolonie „Walden” vandaan?

JDL: Ik was altijd al geïnteresseerd in Walden. Mijn ouders woonden in Hilversum van waaruit wij wandelingen naar Bussum maakten. Op één van deze wandelingen deden wij ook de villa „Cruysbergen” aan. De imposante ouderwetse villa intrigeerde mij en ik vroeg mij af wat zich binnen had afgespeeld. Deze jeugdherinneringen speelden door mijn hoofd toen op de universiteit de pre-kandidaten groep met Walden bezig was.

LU: Aanvankelijk dachten wij met deze uitgaven een hulpbron voor andere wetenschappen te zijn. Historici zouden met behulp van het dagboek de geschiedschrijving van Walden kunnen maken. De sociaal-historici, J. M. Welcker, maakte gebruik van het dagboek in „Bedrijven in eigen beheer”. Zij gebruikte daarvoor het manuscript, in het Frederik van Eedenmuseum zonder het geschrift uitvoerig te analyseren. Wij wilden een goede mogelijkheid van Eeden's inbreng in Walden niet in de vitrine van het museum laten liggen.

Gelijkmatig

JDL: Mijn interesse voor „Walden” komt ook voort uit mijn belangstelling voor leefgemeenschappen. Van Eeden's idee alle beschikbare materiële zaken gelijkmatig over iedereen te verdelen spreekt mij aan. De au-

graften, brieven, dagboeken, essays, redevoeringen. Daarnaast putten wij veel informatie uit de Mededelingen van het Frederik van Eedengenootschap. Bewust wilden wij de beschreven periode van Walden met origineel materiaal illustreren. Het museum beschikt over veel materiaal waarvan tot op heden nog weinig gepubliceerd is. In het begin van deze eeuw bestond het tijdschrift „De Pionier”. Hiertin deden alle Nederlandse kolonies verslag van het verloop binnen de gemeenschappen. Ook over Walden staan in „De Pionier” wetenswaardige zaken.

Handschriften

Het manuscript van het Walden-cahier van Van Eeden ligt in Amsterdam. Ook daarover konden wij zonder problemen beschikken.

FREDERIK Willem van Eeden geniet bij het grote publiek voornamelijk bekendheid als schrijver van „De Kleine Johannes”. Deze lyrische roman kenmerkt Van Eeden die door velen omschreven is als een tweeslachtig romantisch. De met een grote scheppingsdrift uitgeruste kunstenaar zag zijn „Johannes” in 1920 in acht talen overgeset. Zijn achtergronden zijn echter min of meer bekend geworden, terwijl misschien juist daar zijn grootste verdiensten liggen. Frederik van Eeden werd in 1860 in Haarlem geboren als zoon van een plantkundige. Hij promoveerde in 1886 in Amsterdam in de medicijnen, waarna hij zich in Bussum als arts vestigde. In 1887 richtte hij gezamenlijk met de psychiater van Renterghem in Amsterdam het Instituut voor psychische therapie op. Tegelijkertijd ontplooi-

De schrijvers voor het huis van Truida Everts. Frederik van Eeden woonde hier met zijn tweede vrouw van 1907-1909.

foto Olaf B. Boorsma

maar gelukkig wel voldoende om de beide boeken te vergelijken. Wetenschappelijk ontcom je niet aan deze precieze, maar voor de gemiddelde lezer zijn deze verhandelingen niet interessant. In het begin van onze uitgave vermelden wij onze werkwijze, maar wij vermeden in de dagboeken notulente tekst de verantwoording steeds te vermelden om te voorkomen dat het geheel onleesbaar werd.

Waarom kan het interessant zijn de feitelijke kronieken met de ideëngeschiedenis te vergelijken?

JDL: Bij de stichting van Walden hebben twee uitgangspunten een rol gespeeld. Frederik van Eeden wilde een kolonie oprichten waarin zijn maatschappelijke ideeën werden toegepast. Deze constructie ontleende Van Eeden aan zijn filosofische standpunten over de samenstelling van de maatschappij. In de tweede plaats zocht men naar een vorm waarin al deze uitgangspunten tot een werkbaar geheel uitgevoerd konden worden. Tijdens het bestaan bleef de kolonie zich dan ook steeds

symptomen van de confrontatie tussen de filosofische ideeën van Van Eeden en de praktijk. In de beginperiode van de kolonie zaten veel persoonlijke vrienden van Van Eeden in Walden, alsmede patiënten uit zijn psychiatrische praktijk. Deze personen vormden geen ideale uitgangspunten voor de kolonie zoals Van Eeden voor ogen had. In het gedeelte „notulen” zijn de meeste ongeschikte personen al uit Walden verdwenen.

JDL: Frederik van Eeden bemerkte al gauw dat in Walden individuele wensen spraken. Zijn opvattingen veranderden ook omdat hij inzag dat voor de continuïteit van Walden technische kennis nodig was. Hierover ontstond een conflict met de medebewoners, toen hij een tuinman de kolonie wilde binnenhalen. Deze Hoekstra was een vakbekwaam man, maar geen overtuigd socialist. Frederik van Eeden's volharding Hoekstra toch in de kolonie op te nemen leidde tot het vertrek van enkele anarchisten. Het dagboek levert wel het onomstotelijk bewijs dat Frederik van Eeden in het begin van Walden bij-

uitgangspunten van Van Eeden strijdig waren met de consensus binnen de kolonie. In zijn dagboek schrijft Van Eeden in mei 1902 dat zijn gevoel tegenover de kolonie veranderd was. Uit de notulen blijkt dat hij bij de kolonisten in een toespraak aandringt op een inniger verstandhouding. Tegenover de kolonie laat Frederik van Eeden niets blijken van zijn teleurstelling.

LU: In zo'n gemeenschap als Walden komen allerlei vraagstukken aan de orde. De conflicten spitsen zich toe op de individualiteit van de kolonisten. De leden waren te weinig bewust van de rol die zij in die kleine gemeenschap speelden. Hun vage motieven hadden iets onbeholpens, naiefs dus op die manier was het misschien toch niet zo'n goed idee.

JDL: Volgens mij was het idee achter de kolonie wel goed. Dat Van Eeden er niet in slaagde het voortbestaan van Walden te bewerkstelligen staat hierbuiten. Wij beoordelen bovendien het welzijn van het experiment volgens de huidige normen. Het verloop in Walden was bijzonder groot, maar in hoeverre Van Eeden hiervoor verantwoordelijk was kan